

ДАРКО ГАВРИЛОВИЋ*
Природно-математички факултет
Нови Сад

УДК 323.27:35(497.11)NEDIĆ
Оригиналан научни рад
Примљен: 02.05.2017
Одобен: 27.05.2017
Страна: 231-243

РАД ВЛАДЕ МИЛАНА НЕДИЋА У ИЗВЕШТАЈИМА ПОЛИЦИЈСКИХ АГЕНАТА

Сажетак: Аутор ће у раду настојати да што објективније прикаже борбе и денунцијације унутар Владе Милана Недића, од 1941 до 1944, првенствено служећи се дојавама агената Службе безбедности у окупираној Србији (реч је о фонду Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienst - БдС, у Историјском архиву Београд – ИАБ) али и досадашњим научно-истраживачким радовима колега. Предмет анализе ће бити полицијске дојаве и извештаји на основу којих се може направити портрет денунцијација унутар Владе зарад остваривања превласти унутар исте те склапање мозаика постојања различитих интересних и идеолошки различитих група које су се међусобно бориле за превласт.

Кључне речи: влада, полиција, колаборација, нацизам, Србија

Потреба за суочавањем са прошлошћу

Тежња да се за унутрашње потребе али и за спољни имиџ креира идеализована слика прошлости о себи која би била здрава основица колективног идентитета сударала се са несавршеном стварношћу како за време комунистичке власти у Србији тако и током деведесетих година прошлог века када је превладао националистички наратив. Наступајући у том смислу комунистичкој партији одани историчари стварали су слику о колаборационистима као класно несавесним изродима, као урођено склонима таквом акту, као продуженој руци издајничке буржоазије. Остајање на оваквим уопштавањима дуги низ деценија није дозвољавало озбиљнији научни искорак у тој области, а потом се од краја осамдесетих, као вид отпора дотадашњим „симплификованим оцрњивањима“ колабораната, пред читалачком публиком појавило другачије тумачење које је уз доста емоција настојало да пружи легитимитет истима. Комунистички идеолошки интонирана, разматрања колаборације у српској историографији била су често тумачена као „неприродан чин“, „издвојен и

---

* chdr.novisad@gmail.com

срамотан акт“ без сличног примера у српској историји.¹ При томе оваква тумачења нису била присутна само код нас већ и у свим земљама које су се након 1945, морале суочити са непријатном и непобитном истином да су њихове земље сарађивале са нацистима, односно, фашистима.

А у ствари, колаборација и отпор имали су веома сложену структуру, мотиве. Понекад су зависили од локалних околности а некад од ширих државних, националних или идеолошких разлога.

Сам појам колаборације означава успостављање сарадње ради постизања одређеног циља. Након Другог светског рата овај појам је почео да означава сарадњу са окупаторским властима. Припадници домаћег окупираниог становништва започињали су сарадњу из више разлога. Њихови мотиви су били од идеолошких који су били делимично или у целости на линији са окупаторовом идеологијом, преко личних циљева и користи, до покушаја да се успостави мир, тренутна политичка ситуација нормализује што је више могуће или пак избори независност. И нивои сарадње су били различити. Они су се односили на политичку сарадњу, војну и управну.

У Србији, донекле слично саставу владе вишијевске Француске, колаборација је била испровоцирана вишеструким разлозима који су се међусобно сударали и преплитали на путевима слободе избора, изнуде, потребе за преживљавањем, личним интересима или идеолошкој сродности. У владама су били како припадници предратних грађанских странака, угледни генерали тако и слобеници нацистичких идеја, антикомунисти и антисемити. На нијансирању колаборационистичких влада, када је реч о европској историографији, почели су да раде на пример, Вернер Рингс, Ханс Лемберг и Џон Армстронг, а када је реч о српској историографији, на пример, Бранко Петрановић у својој историографији „Србија у Другом светском рату 1939-1945“, а касније Љубинка Шкодрић затим Александар Стојановић и данас већ солидан број научника млађе генерације. Међутим, и поред наведених напора домаћих историчара остало је још много празног простора којег треба попунити „историјском истином“. У намери да што објективније освенчим тај период у овом раду ћу се првенствено служити дојавама агената Службе безбедности у окупираној Србији (реч је о фонду *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienst* - БДС, у Историјском архиву Београд – ИАБ) али досадашњим научно-истраживачким радовима колега.

---

¹ Ново комунистичко друштво је настојало кроз брзе судске процесе крајем 1944 и током 1945 да се оштро разрачуна са свим идеолошким протраде Рингсивницима из времена рата. Тако су, на готово истоветан начин, и под истом класификацијом суђени припадници Југословенске војске у отаџбини и Дража Михаиловић као и чланови Савета комесара и Недићеве Владе народног спаса. При томе припадници њихових породица који се нису придружили Народноослободилачком покрету били су деценијама стигматизовани готово као да су и сами учествовали у сарадњи са окупатором.

Састав владе Милана Недића

Након што је у Априлском рату 1941, Југославија окупирана, њена територија је била подељена између нацистичке Немачке и њених савезница. Тако је створен шаролики мозаик од анектираних, окупираних и привидно суверених држава. Највећи део Србије потпао је под војну управу Трећег рајха. Врховна извршна власт у окупационом подручју налазила се у рукама немачког војног заповедника Србије, односно, од јесени 1941, опуномоћеног војног заповедника са седиштем у Београду. Највиша инстанца окупационе управе био је Штаб војноуправног команданта, а команданата је до краја окупације, било укупно пет (Ђурић В, 1996; 161). Самосталним деловањем у односу на штаб војноуправног команданта издвајале су се обавештајне службе, Управни штаб, Опуномоћеник министарства спољних послова при Војноуправном команданту Србије, као и установе за експлоатацију привреде (прир. Стојановић А, 2015; 40). Мада је план окупатора био јасан када је у питању била злоупотреба привредних ресурса Србије, прецизно зацртног плана у вези са будућом судбином Србије није било. На основу докумената уочљиво је било да су се по том питању супротстављали „србофоби“ и „србомрски“ попут Хитлера и „србофили“, попут Нојбахера, у редовима немачког окупатора, да је окупациони систем није био заснован на јединственим принципима, да га је карактерисао нацистички дилетантизам у администрацији, болесна жеља за доминацијом и утицајем (Schlarf К Н, 1986;114) и бескруполозна пљачка Србије, која се огледала и у, на пример, Нојхаузенским полугама злата које је слао Герингу као рођенданске поклоне (Алексић Д, 2008; 301-318).

Убрзо по завршетку априлског рата уследила је репресија над српским становништвом. Гестапо и друге обавештајно-безбедоносне организације изградиле су мрежу тајних агената, преко којих су се информисале о збивањима и људима у целом апарату колаборационистичке управе. Агенти и доушници су представљали најбржи вид информација које су омогућавале правовремене интервенције првенствено усмерене против устаника и Јевреја (Божовић Б, 1998; 100.). Оне су се огледала у војним интервенцијама против устаника као и хапшењима и одвођењима у логоре свих оних за које се сумњало да су непријатељи националсоцијализма, од комуниста, масона, просавезнички орјентисаних и припадника јеврејског и ромског народа. Полицијски апарат је често хапсио без претходних провера па се дешавало да су страдавали и грађани који су пријављивани из личних разлога. Довољна је била дојава полицији за слушање савезничких радио станица па да се осумњичени нађе пред строгим режимом полицијских испитивања. Ситуацију је додатно отежао устанак који се до краја лета раширио Србијом. Окупатор је већ од септембра почео да спроводи мере на основу којих је убијано сто талаца за једног убијеног немачког војника. Наравно, у складу са антисемитском политиком, највећи број првих талаца, који су стрељани, били су Јевреји² а потом и Роми. У периоду од сеп-

² У складу са антисемитском политиком, највећи број првих талаца, који су стрељани, били су Јевреји. У периоду од септембра до децембра 1941, Немци су убили око пет хиљада Јевреја. Тај

тембра до децембра 1941, Немци су убили око пет хиљада Јевреја (Longerich P, 2010;300,301), а чим је значтно ослабљен партизански устанак у Србији 1941, немачки окупатор је почео да масовно убија јеврејске жене и децу који су били заточени у логору Старо Сајмиште.³ На тај начин је уништење Јевреја у Србији заправо било најважније „коначног решења“ у Европи.⁴ Од укупно 16 000 српских Јевреја, колико је процењивано да их је било пред Други светски рат, страдало је око 14 500, а само после годину дана окупационог терора, по речима једног немачког званичника Србија је била „ослобођена од Јевреја.“ (Божовић Б, 2004;5)

Будући да немачки окупациони апарат у Србији није био довољно велик, да се хтело код становништва створити лажан осећај да окупатор жели добре и складне односе, али и да је постојала жеља окупатора да свој апарат учествовањем домаћих људи учини ефикаснијим, донесена је била одлука да се у том смислу ангажују домаћи људи. Стога је 20.априла 1941, образована Комесарска управа (Савет комесара) под Миланом Аћимовићем. Између два светска рата он је специјализовао полицијску струку у Немачкој где га је тридесетих година заврбовала немачка тајна служба. У влади Милана Стојадиновића био је министар унутрашњих послова, а када је Србија била окупирана након Априлског рата 1941, на наговор Ханса Хелма и Карла Крауса, кључних немачких људи из обавештајно-дипломатског апарата прихватио је функцију председника Савета комесара (Ћирковић Симо Ћ, 2009; 26,27). Међутим већ у августу се показало да Управа не може да се носи с једне стране са све снажнијим устанком а са друге са све већим репресалијама према становништву и све већим трошковима окупатора. Све то је Аћимовићев положај учинило неодрживим. Због тога је оцењено да би на његово место требала да дође једна јака личност која је уживала углед у народу. Та личност, требала је да оствари баланс између две групе политичара спремних на сарадњу са окупатором, Љотићеве и Аћимовићеве групе (Шкодрић, 2009;67).

Да би се оваква идеја спровела окупатору су помогли савети Димитрија Љотића, вође „покрета „Збор“, који је уживао велико поверење код нациста. И поред тога што Љотић није био члан комесарске управе, његов утицај није био мали. Напротив. Он је за време окупације Србије био читаво време „човек из сенке“. У прилог томе говори и чињеница да је после неуспеха комесарске управе у први план, за формирање новог колаборационог тела – Влада народног спада - иступио свог рођака, генерала и предратног хероја Милана Недића, предложивши га као личност са великим угледом у народу. А уз дозволу и по-

---

период је обележио боравак пешадијског генерала Франца Бемеа. Тада су у читавој Србији извршена најмасовнија стрељања. Стрељања су вршена на више места. Између осталих у Јабуци код Панчева, у шуми код Ковина, а најчешће на стратишту у Јајинцима. Више о томе код Мухарем Кресо, Немачка окупациона управа у Београду 1941-1944, Београд 1979; Peter Longerich, Holocaust: The Nazi Persecution and Murder of Jews, Oxford 2010, pp.300,301.

³ О томе више код Милан Кољанин, Немачки логор на Београдском сајмишту 1941-1944, Београд 1992.

⁴ О томе више код Milan Ristiović, Jews in Serbia during World War Two: Between the final solution and the Jewish question and the Righteous among Nations, Jewish Community of Zemun 2010.

моћ Немаца основао је Српски добровољачки корпус⁵ који је имао задатак да се бори против партизана и четника.⁶ Међутим, његови припадници нису учествовали само у борбама, већ су вршили репресалије према цивилном становништву.

Након саветовања са Љотићем, окупатор је одлучио да укаже поверење Милану Недићу. Он се највероватније тог посла примио јер је веровао да ће даље ширење устанка изазвати интервенцију усташких, бугарских и мађарских трупа, али и да би гушење устанка и добра сарадња са немачким окупатором могли донети побољшање животних услова Србима у свим деловима некадашње отаџбине (Петрановић Бранко, 1992; 219). Због тога је Недић од првог дана формирања владе био лојалан сарадник нацистичког окупатора што су потврђивали и немачки извори. Тако је овај генерал 29.августа образовао Владу националног спаса. Она је била политички разнолика зато јер су њени чланови припадали различитим странкама које су се кретале у широком распону на политичкој сцени Југославије тридесетих година и то од оних којих су подржавали или били чланови владе Милана Стојадиновића до оних који су је жестоко критиковали. Ипак, најуочљивије су биле Недићева и Љотићева група. Да би добио контролу над владом Недић се морао ухватити у коштац са сузбијањем утицаја не само Љотићеве групе већ је морао дистанцирати од моћи Аћимовића, а с временом је прихватио у своје редове и предратне Љотићеве следбенике, а потом отпаднике, попут Јонића и Велмар-Јанковића. У раду колаборације своје место су нашли и други бивши љотићевци попут Перића и Грегорића. Због свега наведеног, а и због предратних познанстава, генерал Недић се највероватније одлучио да пружи поверење војним лицима, углавном генералима, који су били спремни да сарађују са окупатором. Уз њихову помоћ, али и због повремених и отворених борби различитих политичара за утицај у влади, Недић је полако остваривао све већу контролу владе.

Иначе, то је била влада, посматрајући ратна дешавања 1941, у којој су се нашли како они који су у покрету Драже Михаиловића видели непријатеља до оних који су га тајно подржавали.⁷ Било је министара који су до гашења ма-

⁵ Треба обратити пажњу и на литературу љотићевих поборника. У том смислу за даље читање предлагем Ратко Парезанин, Други светски рат и Димитрије В. Љотић, Минхен 1971.

⁶ До „полупомирења“ љотићеваца са четницима, према једном сведочанству долази „концем 1943. Борба између једних и других јединица није било изузев појединачних случајева да су четници убијали појединачно ухваћене добровољце, као и добровољци четнике. Но у пролеће 1944.године за време борби са партизанима, због опасности од истих, долази до споразума са истима. Но ни једни ни други нису се у потпуности придржавали споразума. Историјски архив Београда (ИАБ), Збирка о раду Љотићеве организације „Збор“ (33), Стварање Српског добровољачког корпуса, стр.2.

⁷ Архивски документи доказују да је у министарствима али и у читавој државној служби било доста зпослених који су подржавали покрет Драже Михаиловића. Као један од примера, интересантно је споменути разговор са вишим војно-управним саветником СС потпуковником Киселом који је водио министар унутрашњих послова Таса Динић, од 20.ноцембра 1942, где је између осталог рекао да би „требало Кораћа и већи део његових чиновника ухапсити, јер да су присташе Драже Михаиловића и да је Кораћева молба за допуст очито у вези са наређењем Драже Михаиловића, да се одмах проведе грађанска непослушност.“ ИАБ, Заповедник Полиције безбедности и Службе безбедности (БдС), предмет Динић Атанасије, ф.бр.13, стр.46.

сонских организација били масони, али и оних који су се драговољно придружили Немцима у прогањању истих. И коначно, ту је било људи од поверења генерала Недића, али и оних који су уживали поверење окупатора због предрачних веза или зато што су припадали покрету „Збор“, Димитрија Љотића. Тако се у њој на месту председника Министарског савета налазио Милан Недић. Милан Аћимовић, донедавно председник Управе, био је министар унутрашњих послова који је успео да и у Недићевој влади има мању групу службеника верних својим циљевима, али је посматрајући министарски састав био усамљен. Огњен Кузмановић, некадашњи минхенски студент, постао је, као већ пензионер али и Недићев пријатељ, министар грађевина. Јосиф Костић, армијски генерал, сенатор из времена Намесништва, Недићев човек од поверења, добио је место заступника министра саобраћаја. Панта Драшкић, бригадни генерал, постао је министар рада, међутим, због сумњи да је имао везе са покретом Драже Михаиловића био је ухапшен 1944, и одведен у логор у Оснабрик (Ћирковић Симо Ц, 2009; 166). Момчило Јанковић, министар без портфеља, био је кратко на тој функцији до 5.октобра 1941, када се повукао, јер се није слагао са политиком уступака Немцима (Ћирковић, 2009; 221). На месту министра финансија био је др Љубиша Микић. Др Чедомир Марјановић, немачки студент и доктор наука, иначе следбеник Димитрија Љотића, добио је место министра правде. Др Милош Радосављевић био је министар пољопривреде и исхране народа. Михаило Олчан, активан члан покрета „Збор“, обављао је функцију министра народне привреде. Др Милош Тривунац био је министар просвете, који је био познати германиста, а члан владе само кратко време 1941, када га је заменио бивши секретар „Збора“, Велибор Јонић. Коначно, др Јован Мијушковић, министар социјалне политике и народног здравља, којег је нешто касније заменио један од оснивача покрета „Збор“, Стеван Иванић. И док је окупатор ову владу видео као српску владу, партизани и четници су их одмах прогласили за квислинге. Мада је та влада била далеко снажнија од Комесарске управе ни она није представљала јединствено и снажно тело.

Она се ослањала на жандармерију која је 1942, унапређена у Српску државну стражу. Ослонац су влади давали Српски добровољачки корпус којег је оформио Димитрије Љотић вођа покрета Збор и четници Косте Пећанца. Постојао је и неформални ратни савет који је имао задатак да се унапреди координација војним јединицама у циљу уништења оба покрета отпора у Србији, партизанског и четничког. Од Недићеве владе оградиле се и Влада Краљевине Југославије у Лондону која их је лишила војничких чинова и најавила да ће их процесуирати након ослобођења земље (Стојановић, 2015; 48). На све то се Недић и његови сарадници нису освртали. У своје главне задатке Недићева влада ставила је сламање комунистичког устанка, прво придобијањем Југословенске војске у отаџбини под командом Драже Михаиловића у циљу заједничке борбе против партизана а потом и њихово пацификовање у циљу постизања мира у Србији, спречавање десетковања српског становништва мерама одмазде од стране окупатора, збрињавање српских избеглица, консолидација српских територија под контролом Владе и спровођење антисемитских мера према Јеврејима. Међутим, све жељене мере, осим антисемитских, нису доживеле

успех. Разлога је било много: окупаторове одмазде доживеле су врхунац у јесен 1941, пет срезова је 30. септембра предато бугарским окупационим властима које су тамо вршиле ратне злочине, Недић није успео да заштити Србе у суседној НДХ и Мађарској које су биле савезнице Недићевих немачких сарадника, узнемирење међу изгладнелим становништвом изазвао је планирани извоз животних намерница у Немачку, а при свему, немачке службе су се изван својих надлежности мешале у живот становништва, располагале без ограничења специјалним установама привредне управе, а велики материјални издаци за окупатора подривали су државне финансије (Schlarp, 1986;148). Осим тога, на основу дојава упућених служби безбедности, дешавала су се честа хапшења на основу недовољно проверених информација, те су због тога иситиване и злостављане многе недужне особе.

Уз све то ова влада није била јединствена у својим тежњама и напорима. Непрестано је трајала борба за превласт између ривалских група. Сукоби који су настали у Савету комесара настављени су и у овој влади. Веома брзо постала је позната по називу такозвана група „недићеваца“. Њу су чинили генерали Јосиф Костић и Ђура Докић, министар грађевина Огњен Кузмановић и Велибор Јонић којем као бившем љотићевцу и није друго преостало него да настоји да се приближи генералу Недићу (Шкодрић Љубинка, 2009; 199-218).⁸ Ова група је била главни креатор пројекта српске сељачке државе и радила је на уздизању култа Недићеве чиности. Она је хтела да Недић постане шеф државе, а да Јонић дође на место председника владе (Шкодрић, 2009; 200). Ипак, у обавештајним круговима, Јонићево име се није високо котирало. Уместо њега спомињани су на месту евентуалног будућег председника владе Драги Јовановић и Таса Динић (Борковић, 1985; 237,238) који у ствари нису припадали ни једној групи већ су били појединци везани за окупаторску власт. Међутим, поменута двојица су се толико жестоко супротстављали један другом и борили за евентуално будуће место председника владе да је с временом лукавији Јонић, који није отворено истицао своје амбиције за место премијера, успео да осигура чвршће позиције у Недићевој влади. Пошто и онако Недић није успео да код Хитлера избори за себе место шефа државе, вероватно делом због тога што Немци нису помишљали да Србији признају статус државе, и борба помених политичара за место председника владе, је утихнула и остала данашњим истраживачима доступна у виду узајамних оптужби поднесених полицијским агентима.

Засебне интересе је неговао и Милан Аћимовић. Мада је био првенствено усамљен у Недићевој влади, будући да је имао одличне односе са Немцима, његов положај није био занемарив. Премда су збораши имали одличне односе са Немцима, њихове дискредитације упућене полицији и Немцима на рачун Аћимовића, усмерене ка томе да је сарадник равногорског покрета, нису донеле плода (Шкодрић, 2009;200).

⁸ Недић је имао и подршку у оквиру Српског добровољачког корпуса. Њега је отворено подржавао „командант Српске добровољачке команде генералштабни потпуковник Кикић Илија. ИАБ, БдС, извештај агента о Кикић Илији, стр.1.

И трећу групу сачињавали су љотићевци који су гајили наде да би Димитрије Љотић могао да постане гувернер Србије. Међутим, сам Димитрије Љотић никада јавно није изнео нити подржао такву идеју. Он је свој утицај првенствено користио да би био сива еминенција Недићеве владе, да би био особа, по сведочењу посланика Бенцлера „против Љотића не могу ништа, са Љотићем не могу ништа, а без Љотића не могу ништа.“ (Божовић, 2003; 149)

Унутарвладине борбе и поделе у извештајима агената полиције и од стране потказивача

При таквој подели и интересима, Недић је од почетка рада своје владе доживљавао подметања и била је стварана опозиција његовом раду. Кризе владе су биле честе и њен ионако слаб утицај чиниле су још више немоћним. Ово је знало да га онеспокоји и водило је у неколико наврата до генералове безвољности, што је остало забележено и у полицијским дојавама. Ипак, Недић је покушавао понекад и да „игра“ не безбољност и немогућност да даље ради у тужакањима окупатору а у намери да за владу испослује веће овласти или пак да покуша да поправи положај становништва када је било речи о снабдевању храном. О томе да су у влади постојали сукоби сведочио је и Димитрије Љотић, и то поверенику Полиције безбедности и службе безбедности Роб.З, дана 4.септембра 1941, тврдећи да је са формирањем и консолидацијом Недићеве владе ишло тешко „услед разних препрека и интрига, а за време преговора о оснивању владе изгледало је врло често као да је Недић изгубио сваку вољу за рад и да му није стало до водства у влади.“⁹ Када су агенти у својим извештајима спомињали владу, у неколико наврата је истицан сукоб Недића и Љотића и то због тога што „Љотић има само једног човека у влади и то Олчана Михајла“¹⁰ мада је, у ствари, по зборашима наклоњеној публицистици, Љотићев положај био бољи, јер је по успостави владе дошло до делимичног помирења Љотића и бивших сабораца из покрета. О сукобима унутар владе сведочио је и доктор Кисел, „шеф управног штаба код немачког војног заповедника у Србији“ који „16.11 1941.године обавештава војног заповедника да се у последње време заузима став против личности генерала Недића од службених високих места...“¹¹ О именовану Недића нису стизали повољни извештаји ни из суседства. Наиме, против његовог именовања изјаснили су се и високи званичници Независне Државе Хрватске. Наиме, његово именовање је „изазвало у надлежним хрватским круговима опште запрепашћење и велико чуђење, пошто је генерал Недић за време бивших режима био озлоглашен као изрични непријатељ осовине и њене политике. Истиче се да је овим актом српска заверничка клика, добила једно ново легализовање за своју делатност од немачких окупационих трупа.“¹² Подметања из круга владе и од стране агената су уз

---

⁹ ИАБ, БдС, досије Милана Недића. Извештај повереника Полиције безбедности и службе безбедности Роб.З. (Треу Рудолф) од 4.септембра 1941, стр.99.

¹⁰ ИАБ, БдС, досије Милана Недића, стр.90.

¹¹ Исто.

¹² Исто, стр.89.

окупаторово мешање у рад доводило до честих персоналних промена и реконструкција, а изазвало је током 1942, и озбиљнију кризу владе (Борковић, 197; 178-186).

Извештаји повереника полиције, потказивања и недоказане оптужбе унутар владе, доушници полиције који су износили своја опажања окупатору, смењивали су се готово свакодневно и сведочили о мучној атмосфери за време њеног рада. Тако на пример, према извештају једног повереника БдС-а, од 4.априла 1942, „види се да је у Србији јавни политички живот подељен у три групе. Једну групу води генерал Недић. Његов трабант и саветник је министар просвете Јонић. У ову групу спада још министар пошта генерал Костић, Кузмановић Огњен и министар саобраћаја Докић. Недићева група иступила је меморандумом који је саставио министар Јонић, а који је упућен врховима немачких надлештава у Србији и Берлину.“¹³ У циљу учвршћивања власти, наводи даље повереник полиције, ова група је поднела Меморандум који је оцртавао њене циљеве: „стварање једне српске државне странке и положај једног српског гувернера, који би био изнад председника владе. Недић рачуна да сам постане гувернер, а Јонић председник владе.“¹⁴ О саставу те владе писао је у марту 1942, у свом меморандуму немачким властима „К годишњици слома Југославије“ и Атанасије Динић, један од људи од највишег поверења окупатора и Недићев министар, али не и човек из Недићу лојалних људи, тврдећи да „влада генерала Недића састављена је углавном из генерала-чиновника, група Стојадиновић и Љотић, те Велибора Јонића, као претставника српског национал-социјализма.“¹⁵ Као човека од окупаторовог поверења, у складу с тим, он је објашњавао и сугерисао Гестапоу да „између Стојадиновићеваца, са министром унутрашњих послова Аћимовићем на челу, и Љотићевца, води се оштра борба због превласти, која је узела толико маха, да би могло доћи до оружаног сукоба. Треба појачати претставнике српског национал-социјализма у влади тако, да би они имали и министарство унутрашњих послова, министарство за националну обнову, министарство просвете и министарство финансија, и треба Стојадиновићевце и Љотићевце ограничити...Треба форсирати развијање српског национал-социјалистичког покрета...“¹⁶ При томе, Динић је још од краја октобра 1941, тражио да се држава мора решити протекционизма, нагомиланог и неефикасног чиновничког апарата, али и да морају „из службе бити пензионисани сви левичарски и масонски елементи“¹⁷ и у складу с тим је и радио што је већ било забележено у марту 1942, да је „он као комесар за персонална питања...отпустио из државне управе за отпраму у концентрациони логор...“¹⁸ Према извештају агента Гестапоа, будући да се Динић активно укључио у „политичке игре и сплеткарења унутар Недићевог режима“ он је већ 11.марта 1942, помињан на месту „министра унутрашњих послова“¹⁹ с тим да је у то

¹³ Исто, стр.93.

¹⁴ Исто.

¹⁵ ИАБ, БдС, предмет Димић Аатанасије, рег.фр.бр.13, стр.40.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто, стр.42.

¹⁸ Исто, стр.43.

¹⁹ Исто, спомиње се извештају повереника 119 од 11.марта 1942.године, стр.67.

време већ остварио добре везе са Љотићем и његовим следбеницима и да је у складу с тим и очекивао њихову подршку у смени министра Аћимовића и своје постављање на његово место.²⁰ Будући да је Динић видео могућност да у министарску фотелју, уместо њега, седне Драги Јовановић, човек који је устолличио Специјалну полицију, он је показивао Јовановића поверенику „118“. Том приликом је износио тешке оптужбе на рачун Драгог Јовановића и то везан за његову наводну блискост са масонима. То су били веома непријатни напади зато јер су нацисти за своје највеће непријатеље, осим Јевреја, прогласили комунисте и масоне. Тако је Динић тврдио да се Драги Јовановић „дружи са масонима, па да је и у роду са масонима и плутократима, а у пркос том држи три главна ресора у Београду у својим рукама.“²¹ У септембру 1943, Динић је разговарао са истим повереником овај пут нападајући и Недића. Пошто је тада већ био у Недићевој немилости, он је истакао да „Недић тврди да не може без њега, а у ствари очито чини неискрено, јер је подчињен својој околини, која за рачун масона мрзи Динића и тутка председника владе Недића против Динића. Али без Недића се данас не може, и зато мора да се трпи све, док не дође повољан моменат да се створи нова ситуација, са новим, искренијим и оданијим људима прем Немачком Рајху, који су у ствари и одани српској заветној мисли; одржању Срба по сваку цену.“²² Иначе, Динића су Немци сматрали лојалним човеком и добрим радником, али и човеком који је задовољан тиме што га „нападају масони, плутократи и банкократи и што у њега немају поверења“ да га они нападају „зато што га се масони боје, јер је он стално пратио њихов рад и сами масони знаду, да их добро познаје, и сасвим разложно показују срх од њега.“²³

Није Динић био једини који је нападао Недића. О нападима је сведочила и доушник Здравковић Анушка и то 4. маја 1942, говорећи о томе „да су многи људи против генерала Недића и да га осуђују.“²⁴ При томе, његови противници су износили, у очима окупатора, највеће оптужбе на његов рачун тврдећи да „он у тајности ради са Лондоном и генералом Симовићем. СС оберштурмфирер Запа верује да су то интриге у циљу да се нашкоди генералу Недићу.“²⁵

Против Недића и његовог релативно индолентног односа према проневерама у влади наступао је љотићевац Михаило Олчан. Очито, небалансираног темперамента, он је, борећи се против корупције, упао у Комесаријат за цене, млатећи пиштољем, а жељан да похапси пет чланова поменутог комесаријата. Након тога, избио је скандал, а односи у Влади између љотићевца и осталих били су затегнути.

О његовим наступима била је направљена полицијска забелешка где је истакнуто како „Олчанови говори лепо звуче, али ко их узима озбиљно? Ко верује у практичну примедбу наредбе против црноберзијанаца?...То исто важи

²⁰ Исто, стр.68.

²¹ Исто, Извештај повереника „118“ од 14.јула 1943, стр.71.

²² Исто, извештај повереника „118“ од 16.септембра 1943.године, стр.72.

²³ Исто, извештај повереника „118“ од 9.марта 1943.године, стр.73.

²⁴ ИАБ, БдС, досије Милана Недића, стр.93.

²⁵ Исто.

и за проверавање имовине...Наредба о проверавању нагомилане имовине остаће на папиру као многе наредбе до сада. Ко треба да их спроводи? Недић и Аћимовић? Ова двојица прво требају сами полагати рачуна, како су стекли своје куће у Београду-тако мисле Београђани. Недић располаже у центру једном четвероспратном зградом на углу. Од његове генералске плат сигурно није могао то да уштеди. То исто важи и за Аћимовића. И један и други изиграли су закон о смањењу станарине на њихове кирајђије. И сада треба да се очекује од ових људи да ће озбиљно поступати са горе наведеном одредбом?²⁶

Упркос оваквим и сличним нападима, Недић је с временом успео да оствари доминантан утицај. Сузбио је самоувереност Аћимовића, умањео утицај „дежурног полицајца“ Драгог Јовановића, потиснуо предатног „међународног агента“ Танасија Динића, а потиснуо је и Љотићевце и то првенствено Михаила Олчана који је испао из владине реконструкције крајем 1942.године. Тек у новембру 1943, сукоби у влади су готово у целости окончани у Недићеву корист и то тако што је потиснут утицај Динића и Јовановића (Шкодрић, 2009; 202, 203).

Мада је коначно Недић остварио релативан мир у Влади, она није била снажно тело. Недић није уживао веће слободе у политичком одлучивању, поготово, његове идеје о томе да Србија постане јака држава и главни ослонац Немачке на Балкану су остале само слова на папиру. Недићеви захтеви за јачањем личног ауторитета и владе, његове претње да ће поднети оставку, практично нису уродили плодом у смислу намере да тим потезима испровоцира окупатора да му пружи додатне уступке. Једноставно, Недић није био особа од довољно поверења окупатора. Затим, окупатор очито није имао стварне намере да Недићеву Србију потпомогне у намери да постне држава нити да постогне проширења. И коначно, код немачких окупатора, очито је превладала струја „србофоба“, јер су, на пример, покушаји „летећег дипломате“ специјалисте за Балкан, Хермана Нојбахера, да Србија добије територијалне уступке од НДХ у источној Босни, прошли без успеха (Томашевић, 2001; 222) Мада се Недић трудио да се приближи окупатору, да искаже свој јасан пронемачки став²⁷, он је у очима Немаца био премало германовил. Са друге стране, чињеница да је био колаборациониста, одузела му је кредибилитет код већине српског народа. Тако је Недић остао без стварне подршке и једних и других. Док је окупатор највише поверења имао у Димитрија Љотића и његов „Збор“, дотле се српски народ углавном опредељивао између покрета Драже Михаиловића и Титових комуниста.

Када су се немачке трупе у октобру 1944, повукле из Србије, са њима се овукла и влада Милана Недића. Она је престала са радом у јеку операција за ослобођење Србије, а Недићу је 3.октобра 1944.године уручено и формално

²⁶ ИАБ, БдС, О-39, Олчан Михајло. Извештај о путовању министра Олћана у Чачак и Ужице. Министар у Чачку и Ужицу. 27.12.1941. стр.3. Извештај се односи првенствено на одредбу о примени преког суда за „све оне, који дижу цене животним намирницама и који граде палаче на рачун народа.“

²⁷ ИАБ, БдС, досије Милана Недића, стр.95.

обавештење о замени колаборационистичке владе такозваном Српском канцеларијом и планираној евакуацији из Београда (Стојановић, 2015;49). У Словенији су покушали да успоставе последњи антикомунистички фронт који је требао, барем што се тиче сарадника окупатора са територије окупиране Србије, да окупи заједно са Немцима, припаднике Југословенске војске у отаџбини, љотићеве добровољце, преостале наоружане припаднике српске полиције ко и преостале четнике Косте Пећанца. Међутим, крај рата их је у томе спречио те су тако избегнута додатна крвопролића на простору некадашње Југославије.

Закључак

Дуги низ година, у досадашњој југословенској а и српској историографији, приступало се доста поједностављено анализи рада владе Милана Недића. У томе су кључну улогу играле политичке орјентације аутора, комунистички систем власти, али и сирови етнички национализми које су подржавали поједини политичари из власти од 1991 до данас, а у томе им асистирали историчари и приучени писци о прошлости. Међутим, међу историчарима се постепено градило солидно језгро непристрасних аутора који нису посматрали рад Недићеве владе „црно-бело“ већ су настојали да објасне мотиве и начине на које су он и чланови његове владе приступали колаборацији са немачким окупатором. Свој фрагментарни допринос том раду настојао сам да пружим овим чланком те да отворим простор другим истраживачима да дубље зароне у проблематику дојава и денунцијација органима тајне полиције, а које су вршене зарад остваривања личних или идеолошких интереса. У том смислу, овај рад је показао који су чланови Владе били склонији таквом начину остваривања политичке борбе и превласти. Такође, подастро је доказе о томе да појединци нису презали ни од најтежих оптужби које су могле да њихове конкуренте одведу у логоре, али и да се власт групе политичара окупљених око Милана Недића, упркос оптужбама припадника других група, постепено ширила и коначно 1943, у односу на конкуренте, довољно ојачала да се могло говорити о компактној влади под контролом генерала Милана Недића.

Литература:

1. Aleksić Dragan, (2008), Franc Njehauzen i privredna politika nacističke Nemačke u Srbiji, Tokovi istorije, br.1-2.
2. Božović Branislav, (1998), Beograd pod komesarском upravom 1941, Beograd.
3. Božović Branislav (2003), Specijalna policija u Beogradu, 1941-1944, Beograd.
4. Božović Branislav (2012), Stradanje Jevreja u okupiranom Beogradu 1941-1944, Beograd.
5. Borković Milan, (1979), Kontrarevolucija u Srbiji, Kvislinška uprava 1941-1944, Beograd, knj.1,2)
6. Borković Milan (1985), Milan Nedić, Zagreb.
7. Đurić, V, (1996), Ko su bili nemački vojnoуправни komandanti Srbije 1941-1944.godine, Vojnoistorijski glasnik, 3/1996.

8. Zečević M, (2001), Dokumenta sa suđenja ravnogorskom pokretu 10.6. -15.7.1946, 1-3, Beograd.
9. Kolaboracionistička štampa u Srbiji 1941-1944, (2015), priredio Stojanović Aleksandar, Beograd.
10. Koljanin M (1992), Nemački logor na Beogradskom sajmištu 1941-1944, Beograd
11. Kreso M (1979), Njemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941-1944, Beograd
12. Longerich P (2010), Holocaust: The Nazi Persecution and Murder of Jews, Oxford
13. Parežanin R (1971), Drugi svetski rat i Dimitrije V. Ljotić, Minhen
14. Petranović Branko (1992), Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945, Beograd
15. Ristović M (2010), Jews in Serbia during World War Two: Between the final solution and the Jewish question and the Righteous among Nations, Zemun
16. Tomasevich Jozo (2001), War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration, Stanford.
17. Ćirković C Simo (2009), Ko je ko u Nedićevoj Srbiji 1941-1944, Beograd
18. Škodrić Ljubinka (2009), Ministarstvo prosvete i vera u Srbiji 1941-1944, Beograd.
19. Schlarp, Karl - Heinz, (1986), Wirtschaft und Besatzung in Serbien 1941-1944. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Wirtschaftspolitik in Südosteuropa, Stuttgart.

Aprire:

1. Istorijски архив Београда (IAB)
2. Фонд Заповедник Полиције безбедности и службе безбедности BdS
3. Фонд Збирка о раду Лјотићевој организације „Збор“

THE WORK OF MILAN NEDIC'S GOVERNMENT IN STATEMENTS OF POLICE AGENTS

Summary: For many years, the dominant narrative in Yugoslav and Serbian historiography, was simplistic in analysis of the Government of Milan Nedic. In fact, the key role in that direction was played by political orientation of the authors, communist system of government, but also the raw ethnic nationalism that was supported by certain politicians from 1991 until today, which was assisted by some historians. However, from the beginning of the 21. century, among historians, was built a solid core of impartial authors, who have not been watching the work of the Nedic government in "black and white" perspective, but sought to explain the motives and the ways in which he and members of his government approached collaboration with the German occupiers. In accordance with it, in this article, I tried to open up space for other researchers to dive deeper into the problem of importance of documentation of secret police, which were carried out in order to achieve personal or ideological interests. In that sense, this work has shown that members of the government were inclined to such a way of achieving political struggle and dominance. Also, this article submitted to the evidence that individuals were not afraid to give up the most serious charges that could provoke Nazi authorities to put their competitors to the camps. Also, this article showed that the group of politicians gathered around Milan Nedic, despite accusations of members of other groups, finally in 1943, become strong enough to be able to create a compact government under the control of General Milan Nedic.

Key words: government, police, collaboration, Nazism, Serbia